https://doi.org/10.63356/stes.hum.2026.011 УДК 821.163.41.09-1

DIJALOGIČNOST ISTINE: SKEPSA I/ILI VERA – PITANJE DUHOVNE IZOLACIJE I SAMOOBNOVE ČOVEKA U KARANTINU RAŠE LIVADE I LAZAREVIM LESTVAMA ZLATE KOCIĆ

Autori: MINA A. KOMADINA, Bojana G. Miljković
e-mail: m.komadina-18913@filfak.ni.ac.rs, b.miljkovic-18906@filfak.ni.ac.rs
Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu

Uvod: Komparacija dveju pesničkih knjiga, speva Lazareve lestve Zlate Kocić i zbirke Karantin Raše Livade, otvara prostor za uspostavljanje dijaloga između dve samo naizgled udaljene poetike. Manirski, one se možda i mogu okarakterisati kao antipodne, ali svojom permanentnom zapitanošću nad ljudskom egzistencijom u svetu potpune dezintegracije, i te kako argumentuju tezu o sopstvenoj komplementarnosti.

Cilj: Rad nastoji da sistematično osvetli i ustanovi očigledne poetičke spone između pomenutih zbirki, posebno problematizujući pitanje položaja čoveka u vremenu duboke duhovne i moralne krize. Interesantno je pokazati kako autori posežu za potpuno različitim metodama u traganju za istinom kao poetskom činjenicom.

Materijal i metode: Istraživanje je zasnovano na komparativnoj, intertekstualnoj i hermeneutičkoj analizi ovih tekstova s biblijskog, istorijskog, folklornog i mitološkog aspekta.

Rezultati: Analiza pokazuje da oba autora formiraju kompleksnu viziju današnjice kao „prostora" egzistencijalne ugroženosti i narušenog vrednosnog poretka. Livadina poetika počiva na ironizaciji, parodiranju, revalorizaciji i kritici kolektivnih zabluda i istorijskog nasleđa; s druge strane, Zlata Kocić gradi simbolički sistem duboko ukorenjen u hrišćanskoj i narodnoj tradiciji.

Zaključak: Iako polaze iz različitih uporišnih tačaka, zbirke Lazareve lestve i Karantin okupirane su fundamentalnim pitanjem čovekovog odnosa prema sopstvenom identitetu, njegovim raspršenim idealima, stradanjem, ali i mogućnošću unutrašnjeg preobražaja.

Ključne reči: Raša Livada, Karantin, Zlata Kocić, Lazareve lestve, duhovna izolacija, pitanje samoobnove

UVOD

U trećoj pesmi ciklusa „Zavojnica. Sirinu – skala" speva *Lazareve lestve*, Zlata Kocić ipisuje stih: „Bila sam livada. Zašto sam sada karantin?" (Kocić, 2003, str. 18)[1]. Naravno, bilo bi tendenciozno smatrati da je ovo direktna aluzija ili referisanje na pesnika Rašu Livadu i njegovu zbirku *Karantin*[2]; pouzdanih izvora o takvoj intenciji autorke nema, iako se zna da je reč o savremenicima koji su u istom vremenskom razdoblju stvarali i u sličnim se literarnim kružocima kretali. Međutim, već samo pominjanje *karantina* značajno je u

1 Svi stihovi preuzeti su iz izdanja navedenog u bibliografiji (Kocić, 2003), te će u daljem tekstu biti obeležavani samo brojem strane sa koje su preuzeti.

2 Ovakva premisa, iako nepouzdana, oslanja se i na činjenicu da su oba pesnička prosedea zasnovana na ludičkom pomeranju granica jezika i ovoj sličnim lucidnim aluzijama.

kontekstu tumačenja šireg semantičkog i idejnog niza koji ovaj pojam pokreće, a koji se na tematskom planu očitava kao stožerni. U izdvojenom stihu *livada* i *karantin* upostavljaju odnos kontrapunkta, dveju oponentnih misaonih predstava, gde *livada* kao prostrana zaravan nosi simboličko obeležje neomeđene slobode, upravo kontrastno postavljene prema *karantinu*, prostoru izolacije, bilo da je reč o mentalnoj ili fizičkoj ograđenosti. Glas pesničkog subjekta (ispostaviće se jedan od mnogih glasova u razgranatoj polifoniji zbirke) žali za prominulim duševnim prostranstvom.

Pitanje izolacije, u prvom redu one moralne i duhovne, postavlja se kao fundamentalno i biva *conditio sine qua non* u otključavanju dveju poetika pomenutih zbirki. Ono što Zlata Kocić imenuje *lazaretom*, za Livadu je nesumnjivo *karantin* – stanje svesti savremenog čoveka zadešenog u svetu istorijskih i sudbinskih lomova, hegemonije materijalizma, idolopoklonstva i *mržnje koja traje*. Posmatrano i u vantekstualnom domenu, pojmovne odrednice *lazareta* i *karantina* imaju gotovo sinonimno značenje, istorijski osvedočeno. U paratekstualnom dodatku zbirci *Lazareve lestve* nalazi se autorski sačinjen pojmovnik „Sa pisarevih listića", a u sklopu te agende Zlata Kocić *lazaret* tumači na sledeći način: „Karantin za zaražene; vojnička bolnica blizu bojišta. Za naših dana metafora (meta KFOR-a) za grudvicu–otadžbinu, grudvicu–Zemlju." (Kocić, 2003, str. 82). Već se iz ponuđene definicije ocrtava važno svojstvo stvaralačkog manira pesnikinje, ono koje se tiče jezičkog poigravanja, neretko i u funkciji ironizacije, naročito na morfološkom planu. Dakle, *lazaret* se u svom osnovnom semantičkom kodu odnosi na *karantin*, ali čini se da je još važnije ukazati na eklatantnu vezu ova dva fenomena preko njihove poetske i umetnički oblikovane srodnosti. Stiče se utisak da prilikom osvetljavanja entiteta *lazareta*, odnosno *karantina*, tumači ove dve knjige stihova gotovo da jedni druge parafraziraju:

„Lazaret je mesto bolesti, ugroženog, oštećenog, svelog ili unakaženog života, životarenja u poslednjim, pretposlednjim i poslednjim proplamsajima vitalnih potencijala, na ivici konačnog zgasnuća, kada se čovek, izolovan, otima smrti — ili se, oslabljen i zaboravivši sebe, više i ne otima." (Stojanović, 2009, str. 709).

Ovakav opis i sliku apsolutne rezignacije i životne promašenosti pronalazimo i u Antonijevićevom tekstu o Livadinom *Karantinu*, naročito o njegovom središnjem ciklusu naslovljenom „Smole":

„[...] situacije pojedinačnih ljudi, u sadašnjem vremenu, dovedenih do dna trajanja ili ekstrema pomerenosti, do klopke svakodnevice, u presnoj sirovoj stvarnosti [...] sudbine onih koji su osuđeni da nikad ne uđu u totalitet, osuđenih da se kuvaju u sopstvenoj smoli opsesije, samoće, neispunjenja, osuđenih da ne ostvare ni sebe ni svoj ideal [...] To je jedinstvo istorijskih i ličnih sudbina i promašaja." (Antonijević, 1978, str. 138).

Predstava ovozemaljskog sveta današnjice kao mesta apokaliptičkog stecišta ljudi poharanih ideala i pervertiranih sistema vrednosti, jeste tematska dominanta i okosnica obe zbirke. Valjalo bi, međutim, ne zaustiviti se ovde, jer se upravo prodiranjem u dublje etimološke slojeve *lazareta* otključavaju motivski temelji speva *Lazareve lestve*; slično je i sa *Karantinom* Raše Livade, prvenstveno njegovim snažnim istoriografskim uporištem[3], koje će (d)oživeti bravurozno mitološko transponovanje. S istorijskog aspekta polemišu oba autora, i to često duboko ironičnim reminiscencijama – pesmu „Ratno Ostrvo" Livada započinje stihovima: „Ko se mlati, ko kolje po njemu: / Gradovi se izmirili, / Vojnici odleteli

3 Zemunski kontumac (karantin) bio je sanitarni kompleks osnovan na prostoru Zemuna sredinom 18. veka, na granici između Austrougarske monarhije i Osmanskog carstva, sa ciljem sprečavanja širenja epidemija zaraznih bolesti, prvenstveno kuge. Kroz karantin su prolazili putnici, trgovci i roba iz Osmanskog carstva, koji su morali da provedu određeno vreme u izolaciji pod strogim zdravstvenim i carinskim nadzorom. Kao jedan od najvažnijih kordona na austrougarsko-osmanskoj granici, imao je značajnu ulogu u kontroli trgovine, migracija i zaštiti javnog zdravlja u jugoistočnoj Evropi.

u vazduh" (Livada, 2017, str. 190)[4]; a Kocić u prvoj pesmi ciklusa „Vrbica: magnolija, dub" kaže: „Pelin raspršen, sumpor / iz trube gromove, iz slavine kaplju / metali. Ili da prespavamo? / Sudnju udahnuli pomrčinu, / nadaleko, nadugo obogaćeni / osiromašenim uranom: / *udešeni za Vrbicu.*"(str. 51). Besmisao i stravično iskustvo rata i ratnih stradanja opevano je, primećuje se, gorkim sarkazmom, i tako je u većini slučajeva kada se pesnici kosnu teme burne istorije ovdašnjih prostora. Međutim, za glavni izvor napajanja i pesničkog nadahnuća Zlata Kocić uzima motive iz jevanđelja i narodne, folklorne, osobito lazaričke tradicije; nasuprot ovakvom prosedeu, Livadina poezija, iako često oslonjena na starozavetne i novozavetne tekstove, pretenduje da ih u naletu vešte i suptilne pesničke blasfemije prevrednuje i prikaže kao dotrajale, istrošene i prazne doktrine, ne toliko zbog ateističke ili agnostičke prirode svog pesničkog bića, koliko zbog svesti o današnjem čoveku koji ne razume i svojom neutaživom pohlepom sakati izvorni smisao vere: „Ko je izmislio lice-Gospodnje: / A presvisne kad ga vidi?" (str. 233).

Da bi se stekao celovit, plenaran uvid u dva ponuđena pesnička ključa, dva rešenja istog zadatka – pronalaska Čoveka pod *teškom senkom* bremenite i obolele prošlosti, naherene i na sadašnjicu, neophodno je ukazati gde se oni ukrštaju, a u kojim se pogledima možda i drastično razilaze. Zarad primarnog cilja da odgovorimo na problemski postavljeno pitanje o dijalogičnosti istine, kao katerogije na večitoj međi skepse i vere, neophodno je podrobnije se posvetiti obema knjigama zasebno.

MATERIJAL I METODE

Počećemo od *Lazarevih lestvi* Zlate Kocić „[...] radi istine koja ostaje u nama i biće s nama doveka." (2 Jn 1, 2). Već je bilo reči o derivacionom potencijalu koji pesnikinja crpi iz reči, odnosno imenice *lazaret* i na taj širi spektar označitelja združenih oko zajedničkog korena: Lazar, lazur, lazarećanin, lazarica, lazaron, lazarke itd. Van konteksta speva, nezavisno jedna od druge, ove leksičke jedinice ne formiraju semantički ulančan niz i ponašaju se kao denotativno upotrebljene lekseme; njihova konvergencija aktivira se tek dubokim uranjanjem u idejno i simboličko jezgro teksta. Trebalo bi promisliti da li se na početku niza nalazi ime Lazar (od esencijalne važnosti u kontekstu čitavog speva) ili, uslovno rečeno, lokalitet lazareta, budući da on ne označava samo prostornu odrednicu, već i stanje uma, odnosno duha čovekovog; između ostalog, i Livada kaže: „Karantina više nema (U-NAMA-JE)" (str. 199). Ista konstatacija mogla bi se pripisati i svetu *lazareta*. U intervjuu koji je za list *Politika* dala 2007. godine, Zlata Kocić govori i o genezi i komponovanju zbirke. Na pitanje kako je kroz lik Lazara povezala junake naše tradicije i biblijskog predanja sa slikama koje asociraju na bombardovanje Srbije 1999. godine, odgovorila je: „Jednostavno. Imenovala sam naš udes, naše okruženje, i svet danas, kao lazaret. Povezala, po kontrastu, lazaret sa pramatricom Nazaret. Ostalo se složilo samo." (Stojaković, 2007)[5].

Da li i kako korespondiraju Lazar i lazaret? U *Lestvama* Zlate Kocić i više je nego očigledno da spona postoji, međutim, postoji li ona i u ekstratekstualnoj stvarnosti? Odgovor je: Da. Pesnikinja je tu i takvu genealogiju uočila, virtuozno uvezala i prečagu po prečagu sazdala svoje lestve. Lazaret potiče od lat. *lazaretum*, simbola zaraze, oskudice i izolacije, što se u hrišćanskoj tradiciji dovodi u vezu sa biblijskim Lazarom, odnosno parabolom o bogatašu i Lazaru iz Jevanđelja po Luki (Lk 16, 19–31). Zlata Kocić na nekoliko mesta u zbirci diskretno referiše na ubogog Lazara: „Koji go i bos je, u čirevima,

4 I u slučaju ove zbirke će svi stihovi preuzeti iz izdanja navedenog u bibliografiji (Livada, 2017) u daljem tekstu biti obeležavani samo brojem strane sa koje su preuzeti.

5 Stojaković, B. (2007, 10. decembar). *Ljubav održava svet*. *Politika*. Pristupljeno 10. oktobra 2026, sa https://www.politika.rs/sr/clanak/8845/ljubav-odrzava-svet

u bunilu" (str. 12); „– Zdravo, slavuju! U nečas: / otežale mrvice Ubogog / ukraj strukova bosioka" (str. 51). Pored ubogog Lazara, u knjizi figuriraju još dva Lazara, kao piloni pesničke konstrukcije: jedan je Lazar iz Vitanije, odnosno Lazar Četvorodnevni koga je Hristos nakon četiri dana u grobu vaskrsao (Jn 11, 1–44), a drugi je srpski knez Lazar Hrebeljanović, čije je podvižničko stradanje i kult narodni kolektiv opevao u epskoj pesmi „Obretenije glave kneza Lazara". Dvojica Lazara umreženi su čudom (biblijskim i narodnim), ključnim momentom vaskrsnuća – obojica, dakle, bivaju oživljeni. Ovakav postupak umrežavanja transsvetovnih identiteta i intertekstualnih veza, Aleksandar Kostadinović naziva interfiguralnošću: „[...] identitet, priroda i poreklo poetskih likova na koje ovo ime upućuje: oba Lazara predstavljaju složen interfiguralni konstrukt, nastao 'kombinacijom' likova preuzetih sa različitih izvora." (Kostadinović, 2018, str. 193–194).

Pored motiva čuda, kao centralnog, Zlata Kocić u okviru odeljka „Sa pisarevih listića", govoreći o poreklu i značaju imena Lazar u nacionalnoj, ali i hrišćanskoj baštini i upućuje na još nekolike važne motivske punktove i idejna čvorišta, među kojima se posebno izdvajaju: susret, poziv i naravno – lestve:

„*Lazar* (hebr. – *Bog pomaže*) – Kad te pozdravim, kad otpozdraviš (Pomaže Bog – Bog ti pomogao!) – susreli smo se, dakle, u Lazaru. Četvorodnevnom, iz Vitanije, Marijinom i Martinom bratu ('Lazare! iziđi napolje. I iziđe mrtvac obavit platnom...' – po Jovanu, 11. 11–45). Ubogom – u večnosti bogatom (po Luki, 16. 19–31). Knezu, svetom, kosovsko-ravaničkom. Lestvičniku našem, takođe, do kojeg je došao Domentijanov zapis o Svetom Savi u Vitaniji: 'Satvori časno poklonjenje na mestu gde stojahu prečiste noge Slova Božjeg i Boga od Boga, zovući Lazara od preispodnjih (...) poklonjenje tome presvetom mestu gde se izli bezdna mislosrđa čovekoljublja Božja radi našega spasenja.'" (Kocić, 2003, str. 82).

Valjalo bi se u nastavku bar delimično kosnuti pitanja pomenutih motiva i tako dublje uroniti u slojevito i kompleksno simboličko područje ove zbirke, koja i te kako ima dodirnih tačaka i pokazuje asocijativne veze, pa makar i po načelu suprotnosti, s Livadinom poezijom u *Karantinu*. U jednom se, ipak, zasigurno slažu – treba se dozvati, dozvati u dan: „– Da, čestni oče. Lazarko. El azar. / Ja sam, Lazar. Dozvan u dan: u dom." (str. 77), a Raša Livada kao da aminuje: „Ako si od dana: Idi u dan" (str. 170).

Čudo se kod Zlate Kocić vezuje za jedan novi i drugačiji „prostor" – prostor izbavljenja imenovan kao *lazur*:

„[...] imenica 'lazur', tj. pridev 'lazuran' (lat. lazurium, arap. lazvard), sa značenjem 'svetloplav', 'plav kao nebo', predstavlja eufonijskim (i paragramatskim) metodom proizvedenu varijantu hrišćanske, ali i nacionalne ideologeme 'nebeskog carstva', čime postaje reminiscencija na kosovsku legendu i na poznato kneževo opredeljenje." (Kostadinović, 2018, str. 200).

U tom kontekstu, pored folklorne, naročito je izražena religijska ravan njene poezije, ali nikada kao dogma ili propovedna preskripcija. Pesnikinja veruje, i tom je poverenju u sakralno bezuslovno predana, ali ne i zaslepljena; ona pomno posmatra teren lazareta i u njemu sva trpljenja i stradanja, zato i uvodi mitsku priču o Atlantu koji od strane bogova biva prokažen i osuđen da čitav svet ponese na svojim plećima. Mit o Atlantu integriše se u tekst i uspostavlja paralelu s trojicom Lazara: kopula je ostvarena po principu očigledne srodnosti sa ova tri antroponima, kao velikim podvižnicima koji ne uzmiču pod bremenom, sudbinski ili, još bolje rečeno, po Božjoj volji dodeljenom. U ciklusu „Lazarećaninu – samar, tuč" objavljuje se nada kao izlaz i spasenje, nada u svrhu i opravdanost težine zadatka, a zulum (paronomazijom preobražen u zumbul) snosi se zahvaljujući apsolutnoj veri u sveto slovo jevanđeljsko: „– Tu smo gde smo – ramena otpadaju. / Ali trpaj, rode – u nerazumlju, u nehaju, / u ćorsokaku gneva rugajući se trpljenju / magarećem. A ono, trpljenje, / brže od bremena da bi raslo, / kakvu da zamišlja hranu? Loj – / bezdušniku da je kao po loju? / Kakav prostor da sanja? Besteżinski – / gde

vreća-planina uzbledi?" (str. 29). Odgonetka je data u narednoj, sedmoj pesmi ciklusa: „ovo breme – je li moje? zar zaslužih ovaj tuč? / Car – šta u knjizi piše? / *Nosite moje breme jer je lako.*" Hristove reči zabeležene kod jevanđeliste Mateja daruju konačnu i spasonosnu utehu. S tim u vezi, većina naslova ciklusa u zbirci zaista stvara predstavu o darivanju ili poveravanju, izvesnoj (za)datosti ili predodređenom sledovanju:

„Naslovima, naime, nedostaje jasna predikacija: imenice u dativu stoje nasuprot imenica ili imenice u akuzativu, u svojstvu gramatičkog objekta, ali nepovezane glagolom. Njega čitalac mora sam da 'doda', pretpostavi ili domisli. *Martamariji*... šta *tuč, jelej*: dati su? Dosuđeni? Pripadaju? Slično je i u ostalim slučajevima. *Zavojnica. Sirinu – skala*: (to) je (kao najopštija predikacija)? Ovde gotovo da je nemoguće dodati neki drugi glagol koji bi bliže precizirao smisao naslova. *Božjaku – lokva*, *pisaru – divit*: data je? Dat je? Neka budu dati? Potrebni su? *Lazarećaninu – samar, tuč*: svet je? Sve je? Život je? Natovareni su? *Strašilu – udlaga, miro*: nađeni su? Neophodni su? Sleduju? Evo, daju se? Moraju se suprotstaviti?" (Stojanović, 2009, str. 712–713).

Apropo ove opservacije o naslovima kao izvesnim presudama ili udeljivanjima, postoji stih Zlate Kocić iz pete pesme uvodnog ciklusa koji kao da aludira na dublji smisao koji se ostvaruje tim minus-postupkom pri beleženju naslova: „i na stopalu talant nađoh, stigmu!" (str. 13). Novozavetna parabola o talantima (Mt 25, 14–30) suštinski nosi poruku o čovekovoj odgovornosti pred onim što mu je od Boga dato. Bilo da je to dar ili iskušenje, ne smemo se tužiti – poručuje i glas pesničkog subjekta, onaj glas koji je o *magarećem trpljenju* svedočio kao o lekovitoj osobini. Istrajnost u svojim vitalnim ubeđenjima i nepokolebljivo poverenje u čovekovu misiju na ovozemaljskom svetu lazareta potkrepljuje se i narednim stihovima: „Ko nad zadatkom sagao se, odraz svoj / kao novčić da odigne sa dna" (str. 64). Primećujemo da se motiv stopala pojavljuje iznova: „dovoljno je za nadu da će stopalo / uzverati se na prvu od sedam prečaga / predstojeće stradalne sedmice." (str. 59). Ova tri stiha sa svojom jakom simboličkom dimenzijom kao da su u neprekidnom dijalogu, u stalnom dosluhu sa Livadinom sentencom: „Pomeri nogu, lek je pod cipelom." (str. 238). Mogućnost tumačenja ovde je, ipak, dvojaka, jer reči kao da su zasićene izvesnom dozom skepse koja dalje rađa ambigvitet na relaciji epifanija – apokalipsa: da li je nada tu, nadomak, u neposrednoj blizini, a noga se podiže s namerom da se na prvu prečagu uzvere ili je čovečanstvo davno pogazilo svaku priliku da se iskupi i oslobodi terora beznađa i letargije? To pitanje ostavićemo otvorenim kao jednu hamletovski postavljenu dilemu, s tihom verom u pobedu i prevagu prve mogućnosti, uzdajući se u utopijski karakter Livadine poezije koji je „[...] sazdan na nadi i poverenju da će budućnost uspeti da ponudi nove i nepoznate mogućnosti koje će otvoriti put za izlazak iz začaranog kruga istorije i doneti promenu postojećem svetu." (Živanović, 2024, str. 44).

Prethodno ukazavši na areale *lazereta* i *lazura*, ostalo je da se demistifikuje da li je i kako moguće među nijma ostvariti poveznicu. Postojanje i najmanje zapitanosti pesnikinja otklanja već samim naslovom svog speva. Potrebno je lestvama *Lazarevih povoja* uspeti se, izdići ili *usprhnuti*. Slika lestvi je starozavetna, potiče iz Prve knjige Mojsijeve (1 Moj 28, 10–22) i kazuje o dobro poznatom Jakovljevom snu – božjim anđelima koji silaze i uspinju se lestvicama na čijem se vrhu nalazi Gospod. Simbolika je jasna: lestve, ali lestve vrlina su jedina spona čoveka sa Bogom.

„Središnji simbol speva jeste ranovizantijski motiv *Lestvice što vodi na nebo* sinajskog monaha Jovana Lestvičnika, uzet kao moto u verziji njegovog savremenika Isaka Sirina: 'Siđi u svoje srce i naći ćeš u njemu lestvicu za penjanje u carstvo Božije.' Kao što se već vidi iz navedenih reči, moralistička ideja Jovanovog didaktičkog spisa kod religioznih pesnika doživljava radikalnu dopunu u vidu dvosmernosti putanje izbavljenja, to jest oživotvorenja dublje religiozne istine i razrešenja soterološke drame pokajničkim i uopšte bogospoznajnim silaskom u sopstveno srce." (Paovica, 2011, str. 145).

Ovakvo viđenje dvosmernosti otvara više prostora za razmišljanje o silasku kao vrlini

smernosti i poniznosti pred najvišom duhovnom instancom vernika, jer Bog se u srcu javlja i spoznaje. Problem samospoznaje konačno se rešava bogospoznajom kao sigurnim putem ka duhovnom preporodu čoveka. Ponovo smo u situaciji da se pesme dvaju autora dozivaju, izgleda da su prepoznale i čule onaj nasušni poziv i na njega se odazvale. Zlata Kocić poziva: „Siđi, uspni se. Siđi, uspni se, / *Siđi u svoje srce*." (str. 19), a Livada u svojoj „Sinagogi" potvrđuje stav da se do bogospoznaje mora spustiti: „tu vrbu[6] u dvorištu / koja se jedina / može / toliko nisko sagnuti / da bi videla lice božije" (str. 177). Na ovom mestu je moguće otvoriti diskusiju o dva oprečna ali i uzajamna teološka koncepta – transcendencije i imanencije, koje su, odvažićemo se da konstatujemo, svojim poetikama pomirili i uslaglasili Zlata Kocić i Raša Livada. „Podrivanje stvarnosti moguće je samo iz same stvarnosti, jer se transcendencija realizuje iz imanentnosti [...]" (Medan, 2013, str. 163). Transcendencija podrazumeva dimenziju sakralnog kao ono što prevazilazi granice iskustvenog i materijalnog, i u tom smislu Bog je eksternalizovan; s druge strane, stanovište imanencije zastupa tezu prisutnosti i božanskog delovanja unutar granica pojavnog sveta – Bog se smatra prisutnim u svojoj tvorevini, o čemu svedoči i ovaplođenje Hristovo[7]. Ipak, ovde poezija ima poslednju reč, a njen zaključak je da transcendentni Bog može i mora biti imanentno prisutan u svemu. Silaskom u sopstveno srce ova hipoteza postaje aksiom. Antidogmatizam, ali i antinihilističko viđenje sveta Zlate Kocić lapidarno objašnjava Dragan Stojanović rekavši da njene pesme ne dopuštaju da se u ime onostranosti obescenjuje zemni život (Stojanović, 2009, str. 692). Apostol Pavle u Drugoj poslanici Korićanima govori o „zemljanim sudovima", odnosno blagodatima koje Bog na ovom plotskom svetu ljudima namenjuje (2 Kor 4, 7), i kao da je u tim rečima odzvonilo ono osnovno geslo speva u celini.

Svoje pesničko zaveštanje Zlata Kocić objavljuje pozivom, a već je bilo reči o tome kolika je snaga glasa koji doziva jer: „Budi se, ustaj. Koji poziva – ljubi, / a koji ljubi – poziva. / Ja sam poziv, glas, vaskrsna misao: / krošnja, previsoka za tvoje oko i ruku. / No ako ikad osetiš da si u klonulome / probudio volju da se uspravi – / to ste oboje okusili moj plod. / Kojim čudom – ne pitaj, već svoju reč Hvale / podaj nekom trećem kao da mu prinosiš / lestvice." (str. 19); „Svak da odgovori na vozglas, lazarećani, / svak da uveže barem po prečagu – / eto nam, eto lestvi." (str. 57). Sebi svojstven umetnički kredo ulančavanja motiva, pesama, ciklusa, pa i zbirki, posebno je izražen u ovoj knjizi. Čudo, poziv i lestve nemoguće je smisaono odvojiti, a da se pritom osnovna nit ne prekine. Lazar je čuo poziv i, tako uzevši i sam udela u Hristovom čudu, od svojih povoja načinio lestve. Čitalac se navodi na zaključak da verujući čovek u svoje bezrezervno pouzdanje mora uložiti i celo svoje biće založiti, ne bi li se ono zaista ovaplotilo; u tom smislu ne može se računati na intervenciju *deus ex machina*.

REZULTATI

S obzirom na to da se nalazimo na terenu zaveštavanja, smatramo prikladnim i opravdanim da Livadinu testamentarnu zbirku *Karantin*[8] raščitavamo s kraja, počevši od poslednje pesme „Filipika gordih" koja se i nalazi u ciklusu pod naslovom „Zaveštanje", kao jedina pesma ovog epiloškog ciklusa. Već kod dvaju naslova (ciklusa i pesme) nazire

6 Vrba se u hrišćanskom tumačenju vezuje za praznik Cveti, koji neposredno prethodi Stradalnoj sedmici i Uskrsu. Osveštene vrbove grančice predstavljaju ulazak u ciklus Hristovog stradanja i vaskrsenja.

7 „Boga niko nije vidio nikad: jedinorodni sin koji je u naručju očinom, on ga javi." (Jn 1, 18)

8 Zbirka je prvi put objavljena 1977. godine i ispostaviće da do svoje smrt 2007. godine Livada neće više objavljivati poeziju, iako se do kraja života aktivno bavio uređivačkim i prevodilačkim radom.

se prvi ironijski sloj – prividno neusaglasivi punktovi zaveštanja i tirade postižu sinergiju na semantičkom planu. Akutna kritika usmerena na idolopoklonstvo pseudohramovima istovremeno ostvaruje funkciju pesničkog testamenta i oporuke adresirane, kako intertekstualnom, tako i ekstratekstualnom recipijentu.

Ko se to gordi i čime? Šta prekorevaju? I kome zaveštavaju svoj *ex voto*? – Možda početnu fazu demistifikacije najpre treba uspostaviti u strukturnom ključu. Poznavaoci poetike Raše Livade (ili je bolje reći – zaljubljenici, kako je Lorka insistirao) dakako su svesni u kojoj meri je grafički lik pesme uslovljavao i tvorio značenjski aspekt kroz celokupan Livadin opus:

„Većina od petnaest pesama koje čine ciklus 'Čistilište' već svojim vizuelnim izgledom podsećaju na građevine o kojima se piše. Takav je slučaj sa 'Kapetanijom', 'Sinagogom', 'Milenijumskom kulom', 'Stolovima'. Ako se u obzir uzme i antropomorfizacija pojedinih prostora, možemo čak govoriti i o eponimu." (Jovanović, 2021, str. 204).

U tom pogledu, poezija Raše Livade odlikuje se lomom jezika, stihovnom i strofičnom fisijom, ludičkom predstavom sintakse, koja je samo naoko stihijska, jer dubinska struktura svedoči o i te kako diskurzivnom, strategijskom i nadasve promišljenom pesničkom postupku. Nema govora o pukoj grafostilematičnosti, ni pretenziji da se bude revolucionarno inovativan po svaku cenu i usiljeno. Kod Livade je i sintaksičko i kompoziciono oneobičavanje inherentno svojstvo autorskog poetskog izraza, i u neraskidivoj je simbiozi sa sedimentom sadržine. Za „Filipiku gordih" važiće maksima *exceptio firmat regulam*, budući da su strofe gotovo tradicionalno ustrojene (s jednim malim, ali ne i malo važnim odstupanjem). Vizuelno rešenje pesme, njena geometrijska konstrukcija mogla bi se, dakle, okarakterisati kao kanonska, ali ovde je ipak reč o pesniku bunta, pesniku revolta čiji je rušilački poriv prevashodno orijentisan ka dotrajalim metričkim konvencijama. Takav otpor kalupljenju se preslikava i na semantičkom polju, kao odbijanje svakog vida rezignacije. Zato je kolektivni glas pesničkog subjekta gord, i zato je grafički izdvojen u prvom stihu svake strofe[9]. Taj glas disidenata „štrči", otima se bukagijama idola-tirana, usuđuje se da sumnja i prevrednuje sklerotične nazore utisnute u kamene blokove negdašnjeg kordona; ali se guši u otrovima sopstvene skepse, u nemoći da kontumac istisne iz čoveka. Ostali stihovi strofa predočavaju upravo tu hermetičnost, suženu svest čoveka koji od drugog čoveka zazire, a povinuje se lažnim svetilištima i nakaznim, patvorenim božanstvima. Sadašnjica duboko ponire u dehumanizaciju[10], ogrezla je u apatiju i doživela konačni aksiološki slom, i to je neuralgična tačka, okidač pesničkog duhoklonuća. Prva strofa počinje stihovima: „Pre nego što ispijemo sve otrove i obesimo se: / U GRADSKOM PARKU, još ovo da ti kažemo" (str. 237). Neumitnost tragične konačnice najavljuje se već u prvom stihu, ali s jasnim prezirom patetike i otklonom od prenaglašenog sentimenta. Pesnički subjekat se ne oprašta, samo vapi da u amanet ostavi sublimiranu misao o rani koja u njemu zjapi otvorena. Skončaće u Gradskom parku, u Zemunu, na tom Parnasu – čvorištu svog pesničkog krvotoka. Inkorporirani narater ovde je u funkciji onoga kome se ispoveda, kome se zaveštavaju *piljevine*, ali i *smole* jednog minulog vremena, razorene ljudskosti; to može biti i empirijski čitalac koji kao svedok nastavlja da živi u tokovima današnjice, u *zagrljaju bez ruku*[11], *tamo gde drugi crkavaju*. Kolektivni glas pesničkog subjekta eksplicitno poručuje: „pa da nas nema, pa da nas kao oblutke / prostranog svetla, zavitlaju niz reku, da / potonemo sporo, kao kap krvave žive, niz / ono rebro, nazvano mnogim imenima, u / mulj: Da budemo sedefno uvo, tvrdo uvo / na sve što će se zbiti." (str. 17). Uho je tvrdo, ne čuje spasonosni poziv. Osvrnimo se još jednom na stihove *Lazarevih lestvi*: „– Lazarevo uho da beše kotarica / koja otrovne gljive

9 Videti strukturu i telo teksta pesme u originalnom izdanju.

10 „A kapetani su postali savršeni šrafovi brodskih motora" (stih iz „Kapetanije", str. 169)

11 Kod Zlate Kocić se pojavljuje sintagma *bezruk kod ruku*.

skuplja – zar dočulo bi poziv? / [...] Za bezuhoga nemo, / ali ti imaš uši? Ne zvone li / talanti, ne ječi li dubrava: / Ustani, usta-niii!?" (str. 38). Evo odsudne distinkcije između vernika i skeptika – verujući čuje, negator je *bezuh*.

Dakle, stari odlaze niz Dunav, tonu u njegovim malstromima i neće čuti krike sutrašnjice natovarene istorijom – prošlošću koju treba minirati upravo ironijom jer „teže je sazdati srušene hromine, / nego novu kuću." (str. 238). U narednim strofama blasfemični prekor doživljava svoj zenit, razočaranje uzrokovano moralnim padom je eskaliralo: pesma je gnjila, liman mutan, a nebo nisko; glorifikuju se porušeni slavoluci – danas čatrlje i spomeni praznoverja; glasovi su zalajali odajući poštu tobožnjem bogu, a zarežali na prostodušne gorštake što jedino još poljupcima trguju (jer tako starina nalaže). Livadini glasovi-laveži evociraju stihove šeste pesme ciklusa „Vrbica: magnolija, dub": „odsvud opet rugaće se usta / koja, zinuvši, odižu poklop zla. / Ruke koje monetama kužnim zveckaju". (Kocić, 2003, str. 54). Razume se da je kritička žaoka oba autora u prvom redu uperena ka gramzivom nagonu koji se ispoljava prema materijalnom profitu: „Pa ko su onda naša braća i sinovi, i ko smo svi mi, / ovde, u lovu na sadašnjost? Skupa: Samo / da otimamo novce jedni od drugih, ugalj, / žuč, grobnice" (Livada, 2017, str. 238). Postavlja se pitanje: šta je i da li je u čoveku ičega ljudskog ostalo; ima li protivotrova ovom cijanidu besmisla, i nade da se kolektivno izlečimo, da porušimo bedeme karantina u kojem tako opasani tavorimo? Da ne lovimo i ne otimamo braći i sinovima, da se mesto oko profanog teleksa okupimo oko čoveka, čoveka u nama i onog do nas. I ponovo se vraćamo stihovima: „A Livada kaže: / Pomeri nogu, lek je pod cipelom." (str. 238). Oni nisu samo grafički izolovani od ostatka tela pesme, ovaj sentenciozni nukleus emituje glas implicitnog autora, postupak primenjen i u svim pesmama ciklusa „Piljevine". Prostor beline je sada rastojanje između stvarnosno posvedočenog pesnika i njegovog poetskog pandana. Iskoračenjem iz sveta teksta postiže se efekat pojačanog objektiviteta, shodno pesniku kritičkog verizma. Ta distanca je važna jer ostvaruje komunikacijsku spregu između prošlog i sadašnjeg, činjeničnog i fiktivnog, empirijskog i intertekstualnog *ja*. Buntarski duh i ovde dolazi do izražaja suprotstavljajući se vladajućem književnoteorijskom uzusu o „smrti autora".

„Nepravedno bi bilo ne izdvojiti neke od petnaest Livadinih promišljanja. Ironično-sarkastično intonirani su: 'Predugačka proviđenja zamute pogled' 'Lišće opada, horizonti se šire', 'Učitelj nikada ne otkriva sve / svojim učenicima. Ako ih voli', 'To što nema hleba, / samo je znak da ima soli' i 'Klica proklija, / samo na ugašenoj zvezdi.'" (Laković, 2007, str. 201).

U ovim gnomskim refleksijama se, pored aforističkog diskursa i višestruke ironije[12], snažno oseća jedan profetski ton, kao da pesnik po svojoj vokaciji, po svom usudu mora biti i svojevrsni prorok, a to vidimo i u stihovima Zlate Kocić: „– Ja sam pisar. Bio sam potukač i begunac. / I sad sam. Ali – prorokujem. / Ne znam, po kazni ili milosti." (str. 17).

DISKUSIJA

Jedan od suštinskih poetičkih nazora zbirke *Karantin*, načelno sa „Filipikom gordih" jeste izražavanje skepse u indoktrinirane ideale, odnosno konačna detronizacija kvazirepera posredstvom oštre ironije: „Još samo ovo o precima, što se hvale potomcima[13], / da je ovuda mnogi prošao i kule zidao: A / ko je, a šta je ostalo? Deset crkava, znak / lojalnosti

12 Prvi nivo ironije je već u samoj formulaciji koja neposredno implicira na one iz Svetog pisma kada se Bog obraća.

13 O trošnom nasleđu koje ostaje potomstvu, na sličan način, s istim prekornim glasom govori i Zlata Kocić u prvoj pesmi ciklusa „O, skrb": „Kojoj u nedra jabuke turaš trulne / daljinskim upravljačem: darove za potomstvo, / zloćudne buzdovane – svoje utrobe ježolike / vekovima da rasprskavaju, zametke da sakate: / nevoljne naslednike obesti." (str. 61).

pobožnim ambasadorima, / gomila pustih kuća bez svrhe i namene, / banke, teleksi, i stotine glasova / preobraženih u laveže koji skitaju i / laju u oluke: Poštujući, i prizivajući, / a ne znajući ni koga, ni šta." (str. 237). Raša Livada je pesnik-negator, istina; onaj koji se ne libi da zarad poricanja trulih patrona podnese anatemu, na šta je donkle i svoj čitalački krug ovom pesmom obavezao. Moglo bi se i u poetskom tonu rezimirati: Livade više nema, u nama je.

Borislav Radović, citirajući pesnikove reči iz predgovora zborniku *Svetska poezija danas* (čiji je Livada bio i priređivač), zapisuje: „'Apokalipsa', veli on dalje u predgovoru ovom zborniku, 'može da označi predviđanje skorog svršetka sveta, može da označi sam proces raspadanja svih vrednosti, i, najzad, može da bude vizija novog, savršeno uređenog sveta.'" (Radović, 2017, str. 267). Sada, izgleda, još jasnije razumemo šta nam se to onim stihovima poručivalo: „teže je sazdati srušene hromine, / nego novu kuću." (str. 238). Ne ruši se rušenja već ponovnog zidanja radi. U pomenutom predgovoru Livada polemiše o pesnicima kao onim društvenim i umetničkim akterima čija je primarna dužnost da saopštavaju o „malim ljudskim istinama". Ovakvo svoje uverenje odbranio je ciklusom „Smole", govoreći o ljudima (više groteskним senkama) koji nas svakodnevno okružuju, a čijih patnji, strmljenja, bola i praznine često nismo svesni ili na njih olako zaboravljamo. Pesnik ne zaboravlja.

„Na mojoj si usni niko, / moja ti reč: Zavičaj." (str. 193). Oseća se u ovim stihovima nešto od nastasijevićevske „maternje melodije", istina, mnogo izraženije kod Zlate Kocić. Ipak, zavičaj kao jezgro, kao ono *materom u krug*[14] ima povlašćenu poziciju u *Karantinu*, koji bi se s punim pravom mogao zvati i *Lament nad Zemunom*. Lament nad očevima[15] čiji prsti postaju rešetke; nad onima koji prete da ne bi bili zaboravljeni; nad svetilištima davno ostalim bez svoje pastve i svim drugim *piljevinama*, nevešto *smolama* lepljenim. Medijalni ciklus „Smole" tako izrasta u vezivni element i na planu kompozicije; sličnim postupkom služi se i pesnikinja: cikluse „Lazeret" i „Lazur" povezuje ciklus „Glas, uže"[16] koji metaforički preuzima ulogu lestvi.

ZAKLJUČCI

Nastojali smo da komparativnim sagledavanjem zbirke *Karantin* (1977) Raše Livade i speva *Lazareve lestve* (2003) Zlate Kocić, kao dvaju raznorodnih poetičkih senzibiliteta i modusa, ukažemo na suštinski istovetan umetnički nazor – arhetipsko traganje za identitetom i duhovnom samoobnovom čoveka u svetu i, još važnije, sveta u čoveku. Dominantna idejna perspektiva (jednako na istorijskom, mitološkom, biblijskom, folklornom i metafizičkom fonu) razgranava načelno pitanje moralne disolucije i aksiološkog sloma čovečanstva koje ponire u materijalizam, idolopoklonstvo i apsolutnu reziganciju. Slika eshatona, ali kao ovozemnog i svakodnevnog, ocrtava se kroz *karantin*, odnosno *lazaret*, dimenzije koje nije moguće pojmiti prostorno ni vremenski, jer one su unutarnji zapt i kontumac duhovno izolovanih. Namera nam je bila da pokažemo kako dva naizgled antipodna poetska rešenja teže istom cilju, da demistifikuju i detronizuju „zlatno tele" svoje i naše epohe, a koje se umnogome ne razlikuje od predačkih himera i

14 I Zlata Kocić na jednom mestu kaže kako njače lazaretom u krug.

15 Komparacije radi, ovog puta po suprotnosti, u *Lazarevim lestvama* se otac izjednačava sa svicem, a svitac dalje sa svecem. Figura oca tako biva sakralizovana, za razliku od Livadinh „Očeva" čije se bronzane glave seku i uši od lovora modre vezuju za tramvaje da kao konzerve u magli tandrču.

16 U hebrejskom jeziku reč tikva (תִּקְוָה) istovremeno označava uže, nit, konopac, ali i nadu, što upućuje na duboku semantičku i simboličku povezanost ovih pojmova u jevrejskoj kulturnoj i religijskoj tradiciji; od iste reči izveden je i naziv izraelske himne „Hatikva" (הַתִּקְוָה, „Nada").

pseudoslavoluka. Livada je pesnik bunta koji se usuđuje da sumnja, revalorizuje i negira dotrajale zablude, da svojom sentencioznom ironijom raskriljuje istinu koja dugo tavori pod sedimentima profanih svetilišta. S druge strane, Zlata Kocić čovekov put ka (samo) spoznaji drukčije objavljuje – bezuslovno verujući u čudo kao izbavljenje, ali ne i u izbavljenje kao čudo, pogotovo ako se ono shvata kao puka transcendencija bez našeg potpunog i svesnog angažmana. Istraživanje je nastojalo da ponudi višestran uvid u poetike među kojima dosad retko ili nikada nije uspostavljena očigledna i za njihovo tumačenje važna paralela. Konačno, postavili smo esencijalno pitanje: Je li istina tek u dijalogičnosti skepse i vere? Ako bismo se i tim povodom vratili Momčilu Nastasijeviću, nesumnjivo bismo konstatovali da *vera stvara*, a *skepsa razorava*.

LITERATURA

Antonijević, D. (1978). „Buntom ironije". *Letopis Matice srpske*, god. 154, knj. 421, sv.1: str. 137–142.

Bošković, D. (2024). „AND LIVADA SAYS: Toliko što se pesništva tiče! AND BOSKOVIC SAYS: A šta je s one strane pesništva Raše Livade?". *Nova misao: časopis za savremenu kulturu Vojvodine*, br. 65 (novembar–decembar): str. 36.

Damjanov, S. (2024). „Okrugli sto „A Livada kaže" – uvodna reč". *Nova misao: časopis za savremenu kulturu Vojvodine*, br. 65 (novembar–decembar): str. 15.

Jelenković, S. (2024). „Živa knjiga poezije". *Nova misao: časopis za savremenu kulturu Vojvodine*, br. 65 (novembar–decembar): str. 33.

Jovanović, J. (2021). „Naratološki pristup poeziji: za i/ili protiv na primeru tumačenja Karantina Raše Livade". U: Suvajdžić, Boško (ur.). *Srpski jezik i književnost danas: teorijsko-metodološki aspekti proučavanja, recepcije i prevođenja. 2. Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, knj. 50, sv. 2. Beograd: Međunarodni slavistički centar: str. 199–208.

Kocić, Z. (2019). „Ono što jesmo je od duha". U: Milenković, Žarko i Vladušić, Slobodan (ur.). *Zlata Kocić: slavuji, ljiljani, lestve: zbornik radova*. Gračanica: Dom kulture „Gračanica": str. 101–107.

Kocić, Z. (2007). „Preobraženje i stvaranje". U: Hamović, Dragan (ur.). *Zlata Kocić, pesnikinja*. Kraljevo: Narodna biblioteka „Stefan Prvovenčani": str. 29–34.

Korunović, G. (2025). „Ideološke perspektive pesničkih zbirki Karantin Raše Livade i Nevrijeme i drugo Danijela Dragojevića". *Književna istorija*, god. 57, br. 185: str. 109–125.

Korunović, G. (2017). „Ironična mudrost Karantina". *Treći trg: časopis za književnost*, god. XIII, sv. 57–58: str. 27–30.

Kostadinović, A. (2018). „Dve knjige o dva Lazara". *Gradina*, br. 82–83: str. 192–213.

Livada, R. (prir.). *Svetska poezija danas*. Gradac: časopis za književnost, umetnost i kulturu, god. 8, br. 39–40. Čačak: Dom kulture, mart–jun 1981.

Medan, M. (2013). „Livadin kraj pesme". *Zbornik za jezike i književnosti Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, god. 3, br. 3: str. 161–172.

Milićević Balać, J. (2019). „Reči-bića Zlate Kocić". U: Milenković, Žarko i Vladušić, Slobodan (ur.). *Zlata Kocić: slavuji, ljiljani, lestve: zbornik radova*. Gračanica: Dom kulture „Gračanica": str. 9–23.

Mladenović, J. (2025). „Raša Livada u vremenu horoskopa". *Književna istorija*, god. 57, br. 185: str. 93–107.

Nikolić, S. (2024). „Kritički verizam Raše Livade u Karantinu". *Nova misao: časopis za savremenu kulturu Vojvodine*, br. 65 (novembar–decembar): str. 22.

Pantić, M. (2017). „Slovo o Livadi". *Treći trg: časopis za književnost*, god. XIII, sv. 57–58: str. 19–23.

Paripović Krčmar, S. (2025). „Esencija lirske naracije: Poema „O pravljenju soneta / Rađanje soneta" Raše Livade". *Književna istorija*, god. 57, br. 185: str. 81–92.

Paripović Krčmar, S. (2026). „Poezija kao zavojnica – posao pesme Zlate Kocić". U: Šeatović, Svetlana i Sekulić, Aleksandra (ur.). *Poetika Zlate Kocić: zbornik radova*. Beograd: Institut za književnost i umetnost; Trebinje: Dučićeve večeri poezije: str. 97–115.

Paovica, M. (2011). „Polifonijski priziv izbavljenja: Povodom *Lazarevih lestvi* Zlate Kocić". U: *Orfej na stolu: ogledi o savremenim srpskim pesnicima*. Beograd: Službeni glasnik: str. 141–152.

Paunović, A. (2020). „Jevreji u poeziji Raše Livade: koliko nisko do Boga?". U: Bošković, Dragan i Nikolić, Časlav (ur.). *Srpski jezik, književnost, umetnost: Zbornik radova sa XV međunarodnog naučnog skupa održanog na Filološko-umetničkom fakultetu u Kragujevcu (30–31. X 2020). Knj. II/2: Jevreji*. Kragujevac:

Filološko-umetnički fakultet: str. 309–325.
Pavlović, M. (2006). „Verujmo lestvama Zlate Kocić". *Povelja*, sv. 3: str. 105–106.
Radović, B. (2017) „Šta Livada kaže". U: R. Livada, *Poprskan znojem kazaljki*. *Atlantida*. *Karantin*, Beograd: Treći trg, Čigoja Štampa: str. 267–271.
Radojčić, S. (2017). „Zaokružena knjiga". *Treći trg: časopis za književnost*, god. XIII, sv. 57–58: str. 24–26.
Radulović, S. (2024). „I pesnik i čovek." *Nova misao: časopis za savremenu kulturu Vojvodine*, br. 65 (novembar–decembar): str. 29.
Stojanović, D. (2009). „Lazaret i lazur". *Letopis Matice srpske*, knj. 484, sv. 5: str. 691–732.
Tešić, M. (2006). „Duhovne lestvice Zlate Kocić u vertikali od Lazarica do dvojice Lazara". *Povelja*, sv. 3: str. 107–110.
Tutuš, N. (2019). „Floralni motivi u Lazarevim lestvama Zlate Kocić". U: Milenković, Žarko i Vladušić, Slobodan (ur.). *Zlata Kocić: slavuji, ljiljani, lestve: zbornik radova*. Gračanica: Dom kulture „Gračanica": str. 51–69.
Zaharijević, D. (2019). „Prevrednovanje u neprekinutom dijalogu". U: Milenković, Žarko i Vladušić, Slobodan (ur.). *Zlata Kocić: slavuji, ljiljani, lestve: zbornik radova*. Gračanica: Dom kulture „Gračanica": str. 23–35.
Zorić, P. (2019). „Originalan, snažan spev". U: Milenković, Žarko i Vladušić, Slobodan (ur.). *Zlata Kocić: slavuji, ljiljani, lestve: zbornik radova*. Gračanica: Dom kulture „Gračanica": str. 115–121.
Živanović, B. (2024). „Utopijski i distopijski elementi u pesništvu Raše Livade". *Nova misao: časopis za savremenu kulturu Vojvodine*, br. 65 (novembar–decembar): str. 43.

Izvori

Biblija ili Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta. Prev. Đ. Daničić, V. Karadžić. Beograd: Jugoslovensko biblijsko društvo, 1998.
Kocić, Z. (2003). *Lazareve lestve*, Beograd: Gutenbergova Galaksija.
Livada R. (2017). *Poprskan znojem kazaljki*. *Atlantida*. *Karantin*, Beograd: Treći trg, Čigoja Štampa.

Internet izvori

Stojaković, B. (2007, 10. decembar). *Ljubav održava svet*. *Politika*. Pristupljeno 10. oktobra 2026, sa https://www.politika.rs/sr/clanak/8845/ljubav-odrzava-svet

DIALOGICITY OF TRUTH: SKEPTICISM AND/OR FAITH – THE QUESTION OF SPIRITUAL ISOLATION AND HUMAN SELF-RENEWAL IN QUARANTINE BY RAŠA LIVADA AND LAZAR'S LADDERS BY ZLATA KOCIĆ

Authors: MINA A. KOMADINA, Bojana G. Miljković
e-mail: m.komadina-18913@filfak.ni.ac.rs, b.miljkovic-18906@filfak.ni.ac.rs
Faculty of Philosophy, University of Niš

Introduction: A comparison of two books of poetry - the long poem Lazar's Ladders by Zlata Kocić and the poetry collection Quarantine by Raša Livada - opens up the possibility of establishing a dialogue between two poetics that are only seemingly distant. In terms of manner, they may indeed be characterized as antithetical, yet through their permanent questioning of human existence in a world of complete disintegration, they strongly substantiate the thesis of their own complementarity.

The Aim: The paper seeks to systematically illuminate and establish the evident poetic connections between the aforementioned books, paying particular attention to the question of the position of human beings in a time of profound spiritual and moral crisis. It is interesting to demonstrate how the authors resort to completely different methods in their search for truth as a poetic fact.

Materials and Methods: The research is based on a comparative, intertextual, and hermeneutic analysis of these texts from biblical, historical, folkloric, and mythological perspectives.

Results: The analysis shows that both authors construct a complex vision of the present day as a "space" of existential vulnerability and a disrupted value system. Livada's poetics is grounded in the ironization, parodying, revaluation, and criticism of collective misconceptions and historical heritage; on the other hand, Zlata Kocić builds a symbolic system deeply rooted in Christian and folk tradition.

Conclusion: Although they proceed from different points of departure, Lazar's Ladders and Quarantine are preoccupied with the fundamental question of humanity's relationship to its own identity, its fragmented ideals, suffering, and the possibility of inner transformation.

Keywords: Raša Livada, Quarantine, Zlata Kocić, Lazar's Ladders, spiritual isolation, the question of self-renewal.